

Studentų, dalyvavusių mainų programose, tapatumo kūrimo patirtis

Rūta BALTUŠNINKAITĖ

*Mykolo Romerio universiteto
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Tel. +370 617 51364
El. paštas: ruta@klauskpsichologo.com*

Jolanta SONDAITĖ

*Mykolo Romerio universiteto
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Tel. (8 5) 271 4620
El. paštas: jsondait@mruni.eu*

Santrauka. *Psichologinio tapatumo esmė yra vientisumo ir prasmės gyvenime pojūtis, kurį leidžia išgyventi savo patirties įprasminimas. Šio darbo tikslas buvo išanalizuoti, kaip studentų, dalyvavusių mainų programose, patirtis prisideda kuriant tapatumą: asmeniniu, santykių ir kolektyvinių lygmeniu. Duomenys buvo renkami fokus grupės metodu, o analizuojami taikant įprasminimo analizę. Tyrimo rezultatai parodė, kad studentai, dalyvavę mainų programose, asmeninio tapatumo lygmeniu didžiausią reikšmę teikė savo galimybėms ir atsakomybei suvokti, taip pat išmoko valdyti stresą. Tyrimo dalyvių santykiai su šeimos nariais sustiprėjo, atsirado didesnis atvirumas, noras tobulėti bendraujant. Įprasminimai kolektyvinio tapatumo lygmeniu paskatino domėtis savo šalies istorija, savo kultūros šaknimis, taip pat dalyviai suvokė, kas jiems nepriimtina kitoje kultūroje.*

Pagrindiniai žodžiai: *tapatumas, tapatumo lygmenys, naratyvinis tyrimas, įprasminimas, mainų programos*

Įvadas

Šiuolaikinis globalus pasaulis apibūdinamas kultūrų, ekonomikų, bendruomenių ribų pokyčių laikotarpiu. Kartu kinta ir individų tapatumas (Arnett 2002; Hermans, Dimaggio 2007; Turken, Rudmin 2013). Labai daug žmonių gyvena kitose šalyse nei gimė, todėl migracija yra viena iš prioritetinių tapatumo tyrimo kryptų (Schwartz, Zamboanga, Luyckx, Meca, Ritchie 2013).

Viena migrantų grupė yra tarptautiniai studentai vykstantys studijuoti į kitas šalis visam studijų laikotarpiui arba daliai laikotarpio. Studentai, gyvendami kitoje šalyje ir grįžę namo, šiuo

intensyviu studijų laikotarpiu susiduria su įvairiais tapatumo, adaptacijos sunkumais. Nemažai autorių nagrinėja reemigracijos psichologinius aspektus (Christofi 2003; Thompson, & Christofi 2006; Kollar 2006; Sussman 2011; Walling, Eriksson Meese, Ciovica, Gorton, Foy 2006) dažniausiai analizuodami individų kultūrinį tapatumą ir adaptacinius sunkumus. Tačiau vis dar nėra aišku, kaip, atsižvelgiant į tarpkultūrinę patirtį, jauniems žmonėms sekasi tirti savo galimybes, kurti savo tapatumą ir išsiaiškinti, „kas aš esu?“. Todėl šiame darbe bus atskleista studentų, dalyvaujančių mainų programose, subjektyvus tapatumo patirtis.

Tapatumas, arba Aš koncepcija, veikia kognityvius, motyvacinius, emocinius ir elgesio procesus (Sedikides, Gaertner, Luke, O'Mara, Gebauer 2013), tačiau tai nėra vientisa patirtis. M. B. Brewer ir W. Gardner (1996) siūlo požiūrį, kad Aš koncepciją sudaro trys esminės formos, kuriomis individai save apibrėžia: individualus, arba asmeninis, tapatumas, santykių tapatumas ir kolektyvinis tapatumas.

Mokslininkai (Brewer 1991; Brewer, Gardner 1996; Sedikides, Gaertner 2001) teigia, kad dažniausiai tapatumą nagrinėjančios teorijos orientuojasi į unikalų individualų savąjį Aš, kuris išskiria individą iš kitų (Sedikides et al. 2013). Tačiau vis didėjantis tarpkultūriškumas paskatino mokslininkus vėl domėtis ne tik individualiais savojo Aš aspektais, bet ir tais, kuriais individai apibūdina save iš santykių ir socialinių grupių perspektyvos (Brewer, Gardner, 1996). Taigi mokslininkai dažnai nagrinėja individualų arba kolektyvinį tapatumo aspektus. Dauguma mokslininkų orientuojasi į vieną (Ritchie et al. 2013, Syed, Azmitia 2008; McLean, Thorne 2003; Chen, Boucher, Tapias 2006) arba du tapatumo lygmenis (Gomez-Estern, De la Mata Benites 2013; Schwartz, Zamboanga, Weisskirch, Wang 2010), tačiau retai nagrinėjami visi trys lygmenys (Sedikides et al. 2013; Vignoles, Schwartz, Luyckx 2011).

Lietuvoje plačiausiai ištirtas tautinis tapatumas (pvz., Antinienė 2002; Juškevičienė 2007), kurį mokslininkai (Antinienė, Merkys 2007; Schildkraut 2007) priskiria kolektyvinio / grupinio tapatumo lygmeniui. Taip pat nemažai analizuotas jaunuolių – paauglių ir besiformuojančių suaugusiųjų raidos tarpsnio tapatumas (pvz., Antinienė, Lekavičienė 2012; Antinienė 2011; Legkauskas 2000; Zbarauskaitė, Čekuolienė 2009). Iki šiol nėra ištirta, kaip besiformuojančio suaugusiojo raidos tarpsnyje tapatumas kuriamas skirtingu lygmeniu veikiant tarpkultūrinei patirčiai. Schwartz su kolegomis (2010) teigia, kad suvokimas, kas aš esu, individualiu ir sociokultūriniu lygmeniu yra labai svarbus sėkmingam jaunuolių perėjimui į suaugystę, ypač plečiantis globalizacijai.

Šio tyrimo objektas – tapatumo kūrimo patirtis, vadovaujama požiūriu, kad žinios ir socialinė realybė yra subjektyvi, sukurta individualios sąmonės ir įvairiai interpretuojama. Socialiniai reiškiniai gali būti suprasti tik iš individo perspektyvos, atsižvelgiant į jo emocijų, motyvacijos ir aplinkos sąveiką.

Tyrimo duomenims surinkti buvo naudojamas fokus grupės metodas. Fokus grupės dažnai naudojamos tiriant tapatumą ir migraciją (Gomez-Estern, de la Mata Benitez 2013; Walling et al. 2006). Siekiant išsiaiškinti, kaip tyrimo dalyviai suteikia prasmę savo dalyvavimo mainų programose patirčiai, buvo taikyta įprasminimo analizė vadovaujantis McLean ir Thorne (2001) sukurtu Įprasminimo kodavimo vadovu savęs apibūdinimo prisiminimuose (*Manual for Coding Meaning Making in Self-Defining Memories*).

Tapatumo samprata

Tapatumas yra tiriamas daugelyje mokslo krypčių, o socialiniuose moksluose pastaruoju metu tapo bene dažniausiai nagrinėjamu konstruktu (Cote 2006), nors čia jis konceptualizuojamas daugybe būdų, tačiau vis dar nėra konkrečiai apibrėžtas (Anderson 2008; Brubaker, Cooper 2000; McAdams, Cox 2010).

Pirmasis psichologijoje tapatumo sąvoką XX a. antroje pusėje apibrėžė Erikson'as. Apibrėždamas tapatumo sąvoką Erikson'as (1959) pažymėjo, kad ji išreiškia tokį abipusį ryšį, kuris kartu reiškia nuolatinį buvimą savimi ir nuolatinį dalijimąsi esminiais bruožais su kitais. Kitaip tariant, jis tapatumą manė esant įvairialypiu konstruktu, sujungiančiu akivaizdžiai skirtingus tapatumo aspektus ir atskleidžiančiu asmenybės brendimo procesą (Vaičiulienė 2001).

Brewer ir Gardner (1996) išskyrė tris tapatumo aspektus: individualų, santykių (tarpasmeninį ryšį) ir kolektyvinį (sociokultūrinį produktą). Individualiu lygmeniu skiriamas dėmesys tiems tapatumo aspektams, kurie asmenį išskiria iš kitų – asmeninėms vertybėms, tikslams, pažinti save. Santykių arba socialiniu lygmeniu tiriami tie aspektai, kurie nurodo panašumą su kitais ar reikšmingomis socialinėmis grupėmis. Santykių tapatumo lygmuo yra išsivystęs iš tarpasmeninių santykių ir tarpusavio priklausomybės su reikšmingais kitais, o kolektyvinis kilęs iš narystės didesnėse, mažiau asmeniškose socialinėse kategorijose ar kolektyvuose.

Alternatyvų tapatumo apibrėžimą pasiūlė McAdams (2011), jis tapatumą mano esant vidine istorija arba asmeniniu mitu, kuriuo siekiama patirti savo gyvenimo vientisumą ir prasmingumą. Naratyvinio tapatumo paradigma išaugo iš Eriksono (1959 cit. pagal McLean, Pratt 2006) dėmesio viso gyvenimo raidai, psichobiografijai, ir požiūrio, kad tapatumas organizuoja gyvenimą laike (Erikson 1963, cit. pg. McAdams 2011). Be to, naratyvai, arba gyvenimo istorijos, apima ne tik individualų savęs suvokimą, bet ir sąsajas su kitais žmonėmis ir bendruomenėmis ar grupėmis (Bauer, McAdams 2004). D. McAdams naratyvinį tapatumą priskiria vienam iš asmenybės lygmenų (McAdams, Pals 2006), kurio funkcija yra sujungti individo bruožus, vertybes ir tikslus bei suteikti jiems prasmę. Tačiau kiti autoriai (Vignoles et al. 2011) naratyvinę gyvenimo istoriją priskiria asmeninio tapatumo lygmeniui. Galima daryti išvadą, kad dėl tapatumo sampratos mokslininkai vis dar diskutuoja.

Tapatumo problema yra tarpdisciplininė ir labai svarbi šiuolaikiniame žmogaus socialinės raidos kontekste (Hammack 2008). Vieni autoriai tapatumą mano esant labiau asmeninį konstrukta, kiti – labiau socialinį, tačiau atsakymai į klausimą „kas aš esu?“ apima ir asmeninius, ir santykių, ir kolektyvinius aspektus. Vignoles su kolegomis (2011) teigia, kad tapatumas yra neišvengiamai ir asmeninis, ir socialinis ne tik pagal turinį, bet ir tuo, kaip jis kuriamas, išlaikomas ir keičiamas bėgant laikui. Subjektyvią individo poziciją tapatumo sampratoje papildė McAdams (2011) pasiūlydamas įprasminančią naratyvinio tapatumo paradigmą. Šiame darbe subjektyviai tapatumas yra suvokiamas kaip sistema, sujungianti ir suteikianti prasmę skirtingiems jos komponentams – unikalumui ir išskirtinumui, vaidmenims reikšminguose santykiuose ir save priskiriant vertinamai socialinei grupei. Apibendrinant galima teigti, kad šie tapatumo lygmenys yra susitapdinantys ir nėra visiškai atskiri, nors naratyvai dažnai tiriami kiekviename iš lygmenų (asmeniniu, santykių ir kolektyviniu) atskirai. Naratyvų ir asmeninio, santykių bei kolektyvinio lygmenų analizė padeda geriau suvokti įvairialypį tapatumo konstrukta.

Šiame darbe vadovaujamosi Vignoles, Regalia, Manzi, Golledge ir Scabini (2006) pasiūlyta subjektyvaus tapatumo sąvoka, apimančia Aš konceptą, savęs įvertinimą, asmeninį ir socialinį tapatumą. Ši sąvoka apima individualų, santykių ir kolektyvinių tapatumo lygmenis. Šiame darbe vadovaujamosi nuostata, kad realybė kuriama pačių individų, todėl tapatumas laikomas subjektyvia psichologine patirtimi, kuri, kaip ir kiekviena subjektyvi prasmė, kompleksiskai kuriama kognityvinių, emocinių ir socialinių sąveikų (Vignoles et al. 2006).

Besiformuojančių suaugusiųjų tapatumas

Jaunuoliai vis daugiau laiko praleidžia būdami „tarp“ paauglystės ir suaugusiojo amžiaus – laiko tarpsniu, kai jie yra autonomiškesni nei buvo paauglystėje, bet vis dar šiek tiek finansiškai priklausomi nuo savo tėvų (Arnett 1998). 1994 m. Arnett apibrėžė naują sąvoką – besiformuojantys suaugusieji: raidos periodą, jungiantį paauglystę ir jauno suaugusiojo amžių. Arnett (2004) nurodė, kad tai amžiaus tarpsnis tarp 18 ir 25 metų, tačiau galintis užtrukti iki 29 metų. Šiuo laikotarpiu jauni žmonės yra raidos procese – didina kompetenciją, vysto įgūdžius, charakterio savybes, reikalingas pereinant į suaugusiųjų kultūroje (Arnett 1998).

Paaugliai ir besiformuojantys suaugusieji yra laikotarpiu, kuris pasižymi atvirumu skirtingoms kultūroms, įsitikinimams ir elgesiui. Jie dar neturi nusistovėjusių įsitikinimų ir elgesio normų (Arnett 2010).

Tapatumo tyrimams pasirenkami studijų metai, kurie veda per nestruktūruotą laikotarpį nuo paauglystės į besiformuojančio suaugusiojo raidos etapą (Arnett 2007). Studentai priskiriami besiformuojančių suaugusiųjų raidos grupei, kuri gali pasižymėti intensyviu dėmesiu asmeniniams pasiekimams ir jiems gerinti, o tai padidina tapatumo svarbą (Oishi 2010).

McAdams (2001) teigia, kad gyvenimo istorijos pasakojimas gali pagerinti psichologinę gerovę. Pasakojant sudėtingas ar neigiamas gyvenimo patirtis galima padėti atkurti tapatumą ir galimybę atkurti vientisumo jausmą, gyvenimo prasmę (McAdams et al. 2001). Pals (2006) atrado, kad dalyviai, kurie pasakojo apie sudėtingas gyvenimo patirtis su pozityviu vientisumu ir gebėjimu išlikti pozityviam, susidūrę su pokyčiais gebėjo efektyviai prisitaikyti. King ir Illicks (2009 cit. pgl. Tavernier, Willoughby 2012) taip pat atrado, kad prasmės suteikimas ir kasdieniams, ir svarbiausiems gyvenimo įvykiams yra susijęs su psichologine gerove. Todėl mokslininkai sutaria, kad individai, suteikiantys prasmę savo gyvenimo įvykiams, psichologiškai jaučiasi geriau, palyginti su tais, kurie neįprasmina savo patirčių (Tavernier, Willoughby 2012).

Vieni iš labiausiai tapatumą tiriančių yra besivystančių suaugusiųjų laikotarpiui priskiriami studentai, kurie dalyvauja mainų programose ir išvyksta studijuoti ar atlikti praktikos į užsienį. Tačiau iki šiol nėra ištirta, kaip besiformuojančio suaugusiojo raidos tarpsniu tapatumas kuriamas skirtingu lygmeniu veikiant tarpkultūrinei patirčiai.

Tarpkultūrinė patirtis ir tapatumas

Jau daugelį amžių skirtingos kultūros daro įtaką viena kitai migruodamos, keisdamosi informacija ir idėjomis, prekiaudamos tarpusavyje, teigia Arnett (2002). Globalizacija nėra naujas reiškinys (Broad, Heckscher 2003, cit. pgl. Turken, Rudmin 2013), tačiau pastaruoju metu turizmas,

akademiniai mainai, intensyvus bendravimas tarp emigrantų bei likusiųjų gimtinėje, tarptautinis verslas, kasdienis interneto naudojimas ir kiti pavyzdžiai rodo, kad ryšių tarp skirtingų kultūrų kiekis ir intensyvumas yra didesnis, nei iki šiol istorijoje yra buvę (Arnett 2002; Hermans, Dimaggio 2007). Ribos ne tik tarp ekonomikų, bet ir tarp skirtingų kultūrų, bendruomenių, tapatumo yra peržengiamos arba po truputį susilieja, nyksta ir tai vadinama unikaliu šiuolaikinės globalizacijos bruožu (Giddens 2005; Scholte 1997, cit. pgl. Turken, Rudmin 2013).

Arnett (2002) pabrėžė, kad pagrindinė psichologinė globalizacijos reikšmė yra ta, kad ji lemia tapatumo transformacijas. Vis daugiau žmonių kasdien susiduria su tarptautiškumu, pasauliniais ryšiais, kurie įvairiai paveikia jų tapatumą (Hermans, Dimaggio 2007): pasikeičia mąstymas apie save atsižvelgiant į socialinę aplinką, ryšiai su kitais žmonėmis (Arnett 2002), išryškėja kultūrinis tapatumas (Smith 2011).

Tarptautinė viešnagė yra apibūdinta Ward, Bochner ir Furnham (2001) kaip tarpkultūrinis laikotarpis – buvimas tarp kultūrų. Turistai, tarptautiniai studentai, humanitarinės pagalbos darbuotojai ar misionieriai, darbuotojai, vykstantys į komandiruotes, vyriausybės diplomatai dažnai susiduria su kitomis kultūromis keliaudami (Christofi 2003; Kollar 2006; Sussman 2002, 2011; Walling et al. 2006). Tarpkultūriniai psichologai domisi trumpalaikiais kitų šalių, kultūrų lankytojais, nes tarptautinės kelionės pasižymi unikaliais psichologiškai paveikiais pereinamaisiais laikotarpiais. Tarptautinių išvykų metu pasineriama į kitą kultūrą, didėja sąmoningumas, prisitairoma prie neįprastų aplinkybių, o grįžus koreguojamas požiūris į namų kultūrą (Sussman 2002; Walling et al. 2006).

Tyrimų su studentais rezultatai parodė, kad tarptautiniai studentai nurodo reikšmingus asmeninius pokyčius, susijusius su tarpkultūrine patirtimi (Brown, Brown 2013; Schwartz et. al. 2010; Turken, Rudmin 2013).

Kultūros psichologijoje diskursiniai ir naratyviniai požiūriai tapatumo konstrukta bando paaiškinti kompleksiskumu, būdingu tapatumo procesams ir migracijos patirčiai (Bhatia 2007; König 2009; Mahmoud 2009; Mahalingam 2006; Malhi, Boon, Rogers 2009, cit. pgl. Marcias Gomez-Estern, de la Mata Benitez 2013). Norint atskleisti šiuos procesus teorijos analizuoja individų pasakojimus apie jų patirtį gyvenant „tarp dviejų pasaulių“ (Schrauf, Rubin 2001, cit. pagal Marcias Gomez-Estern, de la Mata Benitez 2013).

Marcias Gomez-Estern ir de la Mata Benitez (2013) teigia, kad individams ir grupėms, įsitraukusiems į tapatumo kūrimą migracijos kontekste, naratyvai sukuria tiltą tarp praeities ir ateities, kuris suteikia prasmę praeičiai, pritaikydamas ją prie dabartinių sąlygų. Autoriai taip pat pabrėžia asmeninio ir kultūrinio tapatumo sąveikas. Migracijos kontekste kultūrinis tapatumas formuojamas asmeninių naratyvų, o, kita vertus, tapatinimasis su kultūrine grupe tampa itin svarbus individui (Macias Gomez-Estern, de la Mata Benitez 2013).

Tyrimo klausimas – kaip studentų dalyvavimo mainų programose patirtis prisideda prie tapatumo konstravimo?

Tikslas – išanalizuoti, kaip studentų, dalyvavusių mainų programose, patirtis prisideda kuriant tapatumą: asmeniniu, santykių ir kolektyviniu lygmeniu.

Uždaviniai:

1. Organizuoti studentų, dalyvavusių mainų programose, fokus grupes ir moderuoti jose vykstančias diskusijas atsižvelgiant į pusiau struktūruoto interviu klausimus.
2. Transkribuoti fokus grupių metu užfiksuotus duomenis.
3. Išanalizuoti studentų tapatumo pokyčius jiems dalyvaujant mainų programose.

Metodika

Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyvių atrankai buvo parinktas tikslinės kriterinės atrankos metodas. Pasak B. Ballard ir J. Clanchy (1997), cit. pagal Brown 2008) per pirmus tris mėnesius tarptautiniai studentai patiria didžiausią gebėjimo suprasti ir būti suprastam įtampą, vėliau jų sociokultūrinė adaptacija gerėja (Ward, Okura, Kennedy, Kojima 1998), todėl tyrimo dalyviai privalėjo turėti ne mažiau kaip 3 mėnesių tarpkultūrinės patirties dalyvaujant mainų programoje. Atsižvelgiant į tyrimo tikslus ir suformuluotus tyrimo klausimus, buvo laikomasi šių dalyvių atrankos kriterijų:

1. tarpkultūrinė patirtis dalyvaujant mainų programoje ne mažiau kaip 3 mėnesius;
2. 18–29 metai – besiformuojančio suaugusiojo amžius (Arnett 2004);
3. studentas.

Visi dalyviai turėjo didesnę nei atrankos pagal kriterijus reikalaujamą gyvenimo užsienyje patirtį, t. y. ne mažiau kaip pusę metų.

Tyrimo dalyvavo 11 studentų, nuo 20 iki 28 metų, amžiaus vidurkis – 22,8 metų, 6 merginos ir 5 vaikinai. Tyrimo dalyviai studijuoja šias specialybes: finansų ekonomika (3 studentai), politikos mokslai, psichologija (3 studentai), teisė, verslo informatika (2 studentai), viešasis administravimas. Devyni tyrimo dalyviai bakalauro studijų studentai, vienas magistrantas ir vienas – doktorantas. Trys dalyviai turėjo papildomos, kitos nei dalyvavimo mainų programose, gyvenimo užsienyje patirties.

Duomenų rinkimo metodas

Buvo sukurtas skelbimas, kviečiantis studijavusius, dirbusius, savanoriavusius užsienyje asmenis dalyvauti moksliniame tyrime. Skelbimas išsiųstas Mykolo Romerio universiteto studentams, dalyvavusiems *Erasmus* mainų programoje, pagal viešai skelbiamus kontaktus universiteto svetainėje. Taip pat jis buvo įdėtas socialiniame tinkle Facebook, specialiai tam sukurtame viešame skyrelyje „Įvykiai“. Šis kvietimas buvo platinamas socialinio tinklo paskyrose, susijusiose su studijomis, praktika, savanoryste, darbu užsienyje. Norintys dalyvauti asmenys galėjo registruotis socialinio tinklo skyrelyje „Įvykiai“ arba skelbime nurodytu šio darbo autorės elektroninio pašto adresu.

Tyrimo duomenims surinkti naudotas fokus grupės metodas. Kokybinio tyrimo technikos turi užtikrinti, kad dalyviai yra laisvi kvestionuoti ir pataisyti tyrėjo keliamas prielaidas. Fokus grupių metu tyrimo dalyviai laisvai reiškė savo nuomonę, pateikė skirtingų požiūrių, laisvai reiškė priešingą nuomonę. Pasirinktas fokus grupių metodas didina ekologinį tyrimo validumą. Buvo atliktos 2 fokus grupės po 5 ir 6 dalyvius kiekvienoje. Fokus grupės buvo atliktos 2013 metų vasario – kovo mėnesiais. Fokus grupėms vadovavo du moderatoriai. Tyrimo metu buvo atsižvelgiama ir į moderatorių vaidmenį. Pirmos fokus grupės diskusijos metu viena tyrimo dalyvė, kalbėdama apie studentų ir dėstytojų santykį, atkreipė dėmesį į antrąją moderatorę (Asta: „*Dar ką davė, tai tą ryšį su dėstytojais, nes anksčiau tai dėstytojas, tai kaip nežinau... (juokiasi) Neįsižeiskit.. Labai baisu būdavo ar priėti, ar paklausti kažko, nu tikrai.*“), todėl po pirmos fokus grupės diskusijos buvo nuspręsta, kad antrą grupę moderuos vienas moderatorius – pirmoji darbo autorė. Vidutinė fokus grupių trukmė – 1 val. 15 min.

Tyrimo dalyviams diskutuoti buvo parengtas pusiau struktūruotas interviu šiais klausimais:

1. Kiek jums svarbi specialybė, kurią studijuojate? Ar kas nors pasikeitė po to, kai grįžote iš užsienio dalyvavę mainų programoje?
2. Kiek jums svarbus tautinis, kultūrinis tapatumas? Ar kas nors pasikeitė po to, kai grįžote iš užsienio dalyvavę mainų programoje?
3. Kiek jums svarbūs tarpasmeniniai santykiai? Ar kas nors pasikeitė po to, kai grįžote iš užsienio dalyvavę mainų programoje?
4. Dažnai teigiama, kad studijavusieji pagal mainų programas grįžta namo pasikeitę. Kaip jums atrodo, ar tai tiesa. Kas keičiasi (vaidmenys, nuostatos, vertybės)? Kodėl taip manote?

Duomenų analizės metodas

Įprasminimo analizė buvo atlikta vadovaujantis McLean ir Thorne 2001 m. sukurtu Įprasminimo kodavimo vadovu save apibūdinančiuose prisiminimuose (*Manual for Coding Meaning Making in Self-Defining Memories*). Skaitant ir perskaitant fokus grupių transkriptus buvo ieškoma pamokų ir įžvalgų.

Vienas iš reikšmingiausių tinkamai suformuotos gyvenimo istorijos pasakojimų bruožų yra įprasminimo suvokimas, arba kitaip – asmeninių patirčių, taigi – ir savęs paties, integracija. McLean ir Thorne (2001) išskyrė dvi įprasminimo rūšis: pamokos išmokimas ir įžvalgos įgijimas. Pamokos išmokimas buvo apibrėžtas kaip tyrimo dalyvio iš atminties nurodyta išmokta pamoka, kuri turėjo poveikį tolesniam jo elgesiui panašiomis situacijomis. Kitaip tariant, pamokos yra specifiniai įprasminimai, dažnai inicijuojantys elgesio pokyčius ir taikomi panašių įvykių metu susiklosčius analogiškomis situacijoms. O įžvalgos, atvirkščiai, yra platesni įprasminimai, neapsiribojant pateiktaisiais gyvenimo istorijos pasakojime. Įžvalgos įgijimas buvo koduojamas, jei tyrimo dalyvis suteikė prasmę įvykiui, kuris turėjo poveikį ir kitoms gyvenimo sritims, ne tik susijusioms su įvykiu. Pasakojimai buvo koduojami kaip įžvalgos, kai rodo santykių ar asmeninę transformaciją. Įžvalga laikoma aukštesnės kategorijos įprasminimu nei pamoka; jei pastebimos abi kategorijos, koduojama kaip įžvalga.

Tyrimo etika

Siekiant išlaikyti konfidencialumą tyrimo dalyvių vardai buvo pakeisti. Tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad jų asmeniniai identifikuojantys duomenys nebus viešai skelbiami ar kitaip platinami. Visi tyrimo dalyviai pasirašė sutikimą dalyvauti tyrime. Tyrimo duomenys pateikti tiksliai, rūpestingai, vengiant bet kokių iškraipymų, galinčių turėti įtakos duomenų interpretacijai ir rezultatams. Tyrimo metu nesusidurta su etinėmis problemomis.

Rezultatai

Įprasminimo analize buvo siekiama išsiaiškinti, kaip studentai, dalyvavę mainų programose, suteikia prasmę įgytai tarpkultūrinei patirčiai. Be to, buvo siekiama išanalizuoti, kaip tarpkultūrinė patirtis įprasminama subjektyvaus tapatumo patyrimu.

Tyrimo dalyviai įprasmino savo tarpkultūrinę patirtį visais trimis tapatumo lygmenimis panašiai po ~ 10 įprasminimų kiekvienu lygmeniu.

1. Įprasminimai individualaus tapatumo lygmeniu

Tyrimo dalyvė atrado, kad yra įvairių galimybių, atsiranda naujų idėjų, motyvacija studijuoti, pasirinkti kryptį. Pamoka: elgesys pasikeičia iš pasyvaus į aktyvų:

Beata: „*Vat gal ta intensyvi programa Italijoje kur buvo, tai.. atgal į tą sugrąžino, nes ten buvo toks.. tik psichologai susirinko ir buvo toks intensyvus darbas, kiekvieną dieną paskaitos visokios ir reikėjo rašyti darbą, vat būtent iš psichologinės pusės, tai grąžino į tą, kad labai norisi, ir pamatai tada iš kitų kultūrų kaip žmonės dirba, ką jie veikia, kokie jų ateities planai... toj būtent, toj specialybėj. Tai tave irgi labai motyvuoja. Ir atrandi, kad yra įvairių galimybių.. kaip ten pabaigus ką veikti.. nes čia vis tiek žmonės panašiai galvoja, o kai pasižiūri ten iš 6 skirtingų šalių labai skirtingų, tai tada atsiranda naujų idėjų ir užmotyvuoja. Dabar planai tokie tarpkultūriniai irgi, pabaigus kažkur važiuoti toliau tęsti studijas.“*

Tarpkultūrinė patirtis išmokė nereaguoti per daug jautriai į nustatytus terminus, padidėjo atsparumas stresui. Pamoka susijusi su specifiniu elgesiu:

Jonas: „*Aš irgi galėčiau paantrinti. Tokio pojūčio šiek tiek atsirado. Anksčiau labiau ten kreipdavai dėmesį į visokius „deadline‘us“, viską, dabar gali ramiau į tai reaguoti.“*

Išsiplėtė suvokimas, tyrimo dalyvės suvokė, kad yra visokių kelių gyvenime ir kad pasirinkimas priklauso tik nuo jų pačių motyvacijos. Įžvalgos susijusios su platesniu suvokimu, ateitimi, ne tik specifiniu elgesiu:

Lina: *Ir tokius šiaip gal stereotipus sulaužė, kad nu vat irgi... mokomės mokykloj ir buvo toks, gal įkalta, kad toks gyvenimo modelis, kad čia baigsi 12 klasių, tada stosi kažkur mokytis, turi būtinai gerai mokytis, nes turėsi įstoti kažkur, tada... Taip, ir aš atsimenu, kad aš tikrai bijojau, kad čia... nu... blogai išlaikysiu egzaminus, neįstosiu... ką tada? Atrodo, kad nebus, kitokių net išiečių gal, nes sugrius tas planas ir ką tada reikės daryti? Čia man buvo... aš tik po to dabar, po išvažiavimo pamačiau, kad tu viską taip gali keisti, kad čia... nu yra tiek visokiausių kelių, būdų gyvenime, kad... nu net nežinau, nuo tavęs tiktai priklauso, svarbiausia tik turėk motyvacijos, noro ir pirmyn.“*

Tyrimo dalyvis suvokė savo ateities galimybes, kad jį riboja tik laikas. Laisvė rinktis. Įžvalga susijusi su ateitimi ir laiko ribų suvokimu, emociene ir psichologine transformacija:

Egidijus: „*Aš tai dar norėčiau pasakyti, kad tikslai labai pasikeitė gyvenime mano. Ta prasme, jeigu aš anksčiau galvojau, kad kažkur reikia atsimokyt, kažką galvot, kažką daryt, tai dabar tiesiog šovė viskas tūkstančiu procentų į viršų ir aš supratau, kad vienintelis laikas, kuris... vienintelis dalykas, kuris mane riboja apskritai gyvenime yra tik laikas. Ta prasme, aš jau dabar galvoju kaip man suspėt, aš jau galvoju man reikia į Singapūrą važiuot, man reikia mokytis arba į Liuksemburgą arba kur nors. O anksčiau galvojau – dieve, tai gi ten reikia būti labai protingu kažkokiu, o neįmanoma viską mokėti, viską žinot. O dabar sakau, tik laikas mane riboja, daugiausiai niekas.“*

Atsirado suvokimas, kad pasaulis beribis, viskas įmanoma, reikia tik rasti tam tikrus kelius. Įžvalga, susijusi su ateities planais, padarė didesnį poveikį nei vien elgesio pasikeitimas:

Rytis: „*Man galbūt toksai... supratimas didėjantis supratimas, kad pasaulis beribis...[...] Grįžus yra tas suvokimas, kad kai tu mokaisi mokykloj tu turi būtinai šalia mokyklos kažkokias*

veiklas užsiiminėt, kaip aš pavyzdžiui su tais tarptautiniais projektais, mokymai, visa kita, iniciatyvos, [...] paskui po mokyklos daryk pertrauką, kažką, turi daryt pertrauką... kai studijuoji, šalia universiteto turi irgi būtinai šalia kažką daryti. Kad būtų tas žmogus toksai... Kažkaip po viso to norisi tai diegti, ir teko galimybė skleisti tokias žinutes, tai vat pasinaudojau skleidimu tokiu. Skleidžiau per visuomenę, skleidžiau per pasaulį ir nežinau, tikiu, kad kažkaip ir gyvenimas net gi dabar ves link to, kad aš irgi toliau galbūt tuo ir užsiiminėčiau. Dabar formuojasi pakolkas viskas.“

Apibendrinant įprasminimus asmeninio tapatumo lygmeniu galima teigti, kad šiuo lygmeniu tyrimo dalyviai didžiausią reikšmę teikė suvokti savo galimybes ir atsakomybę, taip pat išmoko valdyti stresą.

2. Įprasminimai tarpasmeninių santykių tapatumo lygmeniu

Tarpkultūrinė patirtis leido patirti dėstytojo ir studento santykį, dalyviai grįžę galėjo jį pritaikyti. Pamoka susijusi su specifiniu elgesiu, bendravimo normomis:

Asta: „Dar ką davė, tai tą ryšį su dėstytojais, nes anksčiau tai dėstytojas, tai kaip nežinau... (juokiasi) Neįsizižeiskit... Labai baisu būdavo ar priėti, ar paklausti kažko, nu tikrai. O tenais nuvažiavus tas ryšys toks... daugiau gal kaip draugai gal, nei gal kaip dėstytojas su studentu. Ir čia grįžus iš tikrųjų tą klausimą užduoti, tai man tai nesvarbu, ką ten kiti galvoja dabar. Nu kvailas klausimas, tai kvailas, bet jis man iškilo ir aš noriu sužinoti atsakymą į jį. Tai manau, kad čia irgi yra pliusas, nes nėra tos baimės bendrauti.“

Beata: „Mhm, man irgi tas pats. Vat Ispanijoje būdavo laikas, kiekvieną dieną po tris valandas, kai tu gali eiti pas dėstytojus į kabinetą. Kiekvienas dėstytojas turi savo kabinetą ir tu šneki su juo, kas tau neaišku asmeniškai. Ir vat toks atsirado... nebeliko tos distancijos ir čia grįžus tu pritaikai, kažkiek kiek įmanoma šitom sąlygom, vat šitą vat santykį, kokį tu išmokai, kad jis gali būti.“

Tyrimo dalyviai suvokė, kaip svarbu šeima, pasikeitė elgesys su tėvais, su broliu, seserimi. Pamoka: pasikeitė specifinis elgesys, susijęs su šeima:

Asta: „Aš tapau geresnė sesė (juokiasi). Mano brolis gyvena ne Lietuvoj ir iš pradžių gal net pykau, kad jis išvažiavo čia paliko mus, nes aš du brolius turiu, abu vyresni. Bet kai pati išvažiavau, tai aš jam kiekvieną dieną sakiau – kaip čia nerealų, kaip aš tave suprantu, kad tu išvažiavai, kodėl išvažiavai. Aišku jis išvažiavo į šiaurę, aš į pietus (visi juokiasi) čia yra nesvarbu ir ta prasme dabar tas ryšys su tuo broliu, kuris yra išvažiavęs yra žymiai tvirtesnis negu su tuo, kuris yra čia. [...] Ir dar kas, italų požiūris į šeimą man pakeitė viską. [...] Tai, kaip jie rūpinasi savo šeima, savo šeimos nariais – man tai buvo kaip pavyzdys ir aš norėjau tą patį daryti ir sakau, kiekvieną dieną po du kartus su tėvais susiskambindavom ir mama laukdavo kiekvieną dieną kaip serialo kokio (juokiasi), kad papasakočiau, kas buvo vakar. Ir čia grįžau ir irgi pasakoji viską, nes supratau, kad nėra ko slėpti nuo tėvų.“

Beata: „Mano tai požiūris į idealus labai pasikeitė. Nes aš labai norėjau išsikraustyti ir nebe gyvent daugiau su tėvais. [...] Ir kai grįžau dariau viską, kad irgi gyvenčiau atskirai, nes – nu vat noriu noriu ir viskas. [...] Ir aš pradėjau pasiūlygt, norėti ir suprasti, kaip tai yra svarbu ta šeima ir tas santykis su tėvais, kažkaip labai stipriai sutvirtėjo. Nuo to kai grįžau nė karto nebuvom nei susipykę nei.. labai atsirado toks ryšys, galėčiau net pasakyt. Nes anksčiau tai mes ką, grįžti pasisveikini atsiveikini ir viskas ir pasibaigia tas bendravimas. O kai išvažiavau ir atsirado tas

šnekėjimas per „skaipq“, tu šneki apie tai, apie ką net nešneki, kai tu esi čia. Ir toks mezgasi mezgasi ir sutvirtėja galėčiau pasakyti. Pradedi vertinti, suprast.“

Tarpkultūrinė bendravimo su įvairiais žmonėmis patirtis parodė, kad bendraujant ar siekiant tikslo tikslinga pasirinkti tą, su kuriuo galima tobulėti pačiam. Išvalga susijusi su ne tik su specifiniu elgesiu, bet ir parodo gilesnę transformaciją, susijusią su pasikeitusiais santykiais:

Rytis: „Su tais stačiomais yra ganėtinai... sakau, mano tolerancijos ribos truputį pasibaigia, bet... bet su jais siekiant tam tikrų tikslų, jeigu turi kažkokį bendrą tikslą įgyvendinti ir jeigu reikia tai dabar pradėjau rinktis būtent tokius žmones, nes jis yra sudėtingas, su juo kažkaip ir pačiam įdomu, nes pačiam paskui ir tenka paeksperimentuoti. Aišku, iš viso to dalyko gimsta įvairūs konfliktai... konfliktai, sunkumai, nervai ir visa kita, bet rezultatas, kas svarbiausia, būna labai geras. Vat rezultatas būna labai geras.“

Apibendrinant galima teigti, kad tarpkultūrinė patirtis prisidėjo prie santykių tapatumo lygmens kūrimo. Tyrimo dalyviai įvertino patirties svarbą bendraujant su šeima ir užmezgant santykius su kitais asmenimis.

3. Įprasminimai kolektyvinio tapatumo lygmeniu

Patirtis paskatino domėtis savo šalies istorija, šaknimis. Pamoka susijusi su specifinio elgesio pasikeitimu:

Tadas: „Neįtikėtina, galvoju tikrai, vat tas ieškojimas savęs, tas nežinau.. Prancūzijoje sutikau keletą vyresnių... moterų, vyrų, ten gyvenančių ilgai, Paryžiuje jie ten visiškai, prancūzai kitaip jau sakant, mes gal lietuviai juos vadinam prancūzais, gal patys ne, aš nežinau. Bet jie apie tai kalba, sako – mes taip domimės, taip skaitom, kas yra tas lietuvis, arba Izraelyje lietuviai gyvena, gyvenantys panašiai, tai tas tu jauti, kad jie tą dar labiau saugo ir bando krapštyti, kažkaip bandyti ieškoti tų šaknų, šaknų prasmės. Tai sakau, man tas paveikė, sakau, grįžau ir tas toks vualia – gilinamės.“

Atsiranda suvokimas, kad gali pasidalyti savo pažinimu ir bent šiek tiek pakeisti / išplėsti kitų žmonių suvokimą. Pamoka susijusi su pakitusiu specifiniu elgesiu.

Milda: „Aš irgi pagalvojau kai kažką pradėjot kalbėt, vienas žmogus išvažiavęs, jis padaro bent jau dviem žmonėm šalia tą patį, ką jisai nepasakys patyrė, nes patyrimo neperduosi, bet ir tarkim susidaręs pavyzdys, stereotipas, ten – islamas, teroristai ir panašiai, tai tu grįžti ir tu pasakoji vis tiek dažniausiai tai tik tai gerą pusę, tai kurie visi, tarkim ir šeimos nariai, tai jie visi aišku pergyvena, kad ir kur tu važiuotum, bet vis tiek, tai yra Turkija, vis tiek pavojingesnė šalis, nei bet kuri Europos šalis. Tai tu parvažiuoji ir pasakoji, kad ir elementariai seneliams, parvažiuoji pavyzdžiui ir aš pasakojau vieną vakarą susėdus ir aš sakau – žinokit, ten nėra, taip kaip jūs matot per televizorių... [...] Tai tiesiog papasakoji kaip jie tau padėjo, kaip tau tenai, visa ką gero tu matei ir jiems irgi pakeiti tą požiūrį tai ne tik, kad tavo požiūris pasikeičia, bet tu sugebi tą gerąją patirtį perduoti ir kitiems žmonėm.“

Rytis: „Tu tarsi grįžti ir timplteli visus žmones, kurie prie tavęs buvo, kurie supo, į priekį, sąmonėj galbūt.“

Tyrimo dalyvės suprato, kaip jaučiasi atvykėliai, ypač jei jie labai skiriasi išoriškai. Pamoka: pasikeitė specifinis elgesys – pradėjo rūpintis, domėtis atvykėliais:

Milda: „Čia mes turim užsieniečių studentų, kurie atvažiuoja ir iš Nigerijos ir panašiai, tai... galbūt tu nepabuvęs toj kitoj šaly, kaip man tarkim toj tikrojoj Turkijos pusėj, ten šiaurėj pabuvus,

šiaurės rytai beveik jau gaunasi, kai tu supranti, kad tu esi ne vienas, keliese ir tu esi kitoks, kai tave mato ir žiūri, nes tavo akys mėlynos, o jų rudos. Kai čia lygiai taip pat vaikšto juodas su baltais dantim tai tu supranti, kaip jisai jaučiasi, nes galbūt tu turėjai tą, kad ir momentalią aki-mirką. [...] Tai tu tą pats tiesiog supranti ir ta tolerancija, galima pavadinti ta tolerancija kurią tu galbūt įgijai stengiesi vėl skleisti kitiems. Jo. Tai net nežinau, gal tau net labiau pradeda rūpėti ir tie kiti žmonės, kurie atvažiuoja, tai tarkim vėl gavosi, aš kaip tikslinę grupę pasiimu, šiomet pradėjom vat tuos užsienio studentus kažkiek žiūrėti, ko jiems reikia, kaip jiems čia sekasi. Tai grynai iš tos pusės.“

Lina: „Taip vat irgi, jo, pakeitė požiūrį ta prasme, kad irgi anksčiau nesusimąstydavai, gal kaip jaučiasi tie užsieniečiai studentai va čia atvažiavę, net nemąstydavai tiesiog apie tai. Bet išvažiavus, jo, į tokią šalį, nu tu, ta prasme... tavim nie... tu pats už save esi atsakingas, realiai. Nu gerai, jei tu dar esi ne vienas, ačiū dievui, jeigu tu dar esi ne vienas. Nu taip, mes buvome to-kiuose kraštuose, kur... net anglų kalba niekas nešneka. Ir tu... nieko negali padaryti. Pradžioj tai buvo labai sunku, ir tiesiog grįžus pakeitė visą tą.. kad ir dabar, nu... supranti, kaip jie jaučiasi, ta prasme vis tiek mūsų visuomenė Lietuvos dar tikrai nėra tokia tolerantiška, kad... nu jie tikrai nesijaučia Lietuvoj taip, kaip gal kad jaustųsi kokioj vat Anglijoj ar ten nežinau, dar kitoj šaly. Ir stengiesi, jeigu susiduri su tokia situacija, tai stengiesi, jiem tikrai nelikti abejinga, padėti jiem, kuo įmanoma.“

Tyrimo dalyviai suvokė, kas jiems nepriimtina kitoje kultūroje ir koks yra jų pačių būdas. Įžvalgos susijusios su ateitimi, apima daugiau nei vieną įvykį ir yra susijusios su tuo, ką dalyviai kitoje kultūroje atrado nepriimtina sau:

Asta: „Ne jau kažkaip atsikandau tos pietietiškos kultūros kažkaip. Ir turbūt kad stipriai, nes vasarą teko atlikti praktiką, darbą tokį. Tai supratau, kad man per daug yra... per lėta viskas. [...] Galbūt atostogoms, galbūt fainai vat tas erasmusas buvo smagu, nes kažkiek pailsi, bet jeigu tau patinka, ir tu nori kažką daryti rimto, tai... nu vat per daug skiriasi.“

Egidijus: „Aš irgi taip supratau, kad jeigu aš kada nors, kur nors emigruosiu, arba bent jau išvažiuosiu trumpam arba mokytis arba kažką, tikriausiai taip ir bus, tai būtent važiuosiu į šiaurines šalis, nes man jau tiesiog jų gyvenimo būdas labiau priimtinas. Aš turbūt vengiu tokio neapibrėžtumo ateities, tiesiog man patinka viską planuoti, iš anksto žinoti ir visa kita, tai Skandinavijos šalys labai traukia, Kanada. Anksčiau aš nežinojau tiesiog, o dabar kai turėjau galimybę palyginti, tai aš supratau, kokio būdo aš esu labiau, maždaug. Tiesiog man būtų sunku, tiesiog aš negalėčiau gyvent, kur nors kur ateinu į kokią nors ten parduotuvę, ir ji nedarba, nes kažkas vėluoja, nes jam fiesta, šiuo metu (juokiasi visi). Nerūpi visiškai niekas.“

Tyrimo dalyviai įprasmino tarpkultūrinę patirtį tautinio tapatumo lygmeniu ir tai paskatino domėtis savo šalies istorija, savo kultūros šaknimis, taip pat dalyviai suvokė, koks yra jų būdas ir kas jiems nepriimtina kitoje kultūroje. Atsirado suvokimas, kad gali skleisti savo pažinimą ir bent šiek tiek išplėsti kitų žmonių suvokimą, taip pat tyrimo dalyviai suprato, kaip jaučiasi atvykėliai, padidėjo jų empatija kitataučių atžvilgiu.

Diskusija

Studentai yra viena iš besiformuojančio suaugusiojo raidos laikotarpiui priskiriamų individų ka-tegorija. Tirdami gyvenimo galimybes besivystantys suaugusieji siekia atsakyti į klausimą „Kas

aš esu?“ ir kuria savo tapatumą. Vis daugiau studentų Lietuvoje ir Europos Sąjungoje skatinami dalyvauti mainų programose – išvykti studijuoti arba atlikti praktika užsienyje. Dalyvavę šiose programose studentai dažnai grįžta pasikeitę ir intensyviau domisi klausimais, susijusiais su tapatumu.

Siekiant išsiaiškinti, kaip tyrimo dalyviai įprasmina tarpkultūrinę patirtį, buvo atlikta įprasminimo analizė vadovaujantis McLean ir Thorne (2001) sukurtu kodavimo vadovu. Įprasminimo analizės rezultatai atskleidė įvykusius tarpkultūrinės patirties pokyčius. Tyrimo dalyviai nurodė, kad tarpkultūrinė patirtis pakeitė ne tik jų elgesį visais trim tapatumo lygmenimis, bet ir turėjo platesnės įtakos jų gyvenimui, ateities planams.

Analizės rezultatai parodė, kad tarpkultūrinė patirtis suteikė galimybę individualiems pokyčiams bei buvo įprasminama asmeninio tapatumo lygmeniu. Tyrimo dalyvius labiausiai paveikė savo galimybių ir atsakomybės suvokimas. Asmeniniu tapatumo lygmeniu tyrimo dalyviai didelę reikšmę teikė suvokti savo galimybes ir atsakomybę, taip pat išmoko valdyti stresą. Šie rezultatai patvirtina Walling et al. (2006) tyrimo rezultatus, kad kelionės į užsienį patirtis paveikė pasaulio suvokimą, suteikė naujų perspektyvų, susijusių su asmeniniais tikslais ir prasmėmis, pašaukimu.

Santykių tapatumo lygmuo buvo aktyvintas išvykstant iš savo šalies ir atsiskiriant nuo artimųjų bei draugų, taip pat siekiant palaikyti turimus ir užmegzti naujus santykius išvykus. Fizinis atsiskyrimas nuo artimųjų ir draugų bei naujų bendravimo būdų išbandymas leido įvertinti tarpasmeninius santykius bei jų reikšmingumą sau, santykių tapatumo lygmeniu. Tyrimo dalyvių santykiai su šeimos nariais sustiprėjo, bendravimas su dėstytojais tapo laisvesnis, atsirado didesnis atvirumas, noras tobulėti bendraujant. Šie rezultatai patvirtina įprasminimo analizės autorių (McLean & Thorne 2003) išvadą, kad pasakojimuose natūraliai atsiranda ryškūs epizodai, leidžiantys geriau suprasti trunkančius konfliktus, atsiskyrimą ir artumą. Todėl, nagrinėjant ne tik tai, kas atsimenama, bet ir pamokas bei įžvalgas, galima pastebėti praeities ir dabarties ryšį. Ši reikšminga sąsaja sukuria vientisumo ir prasmės gyvenime pojūtį.

Tarpkultūrinė patirtis aktyvino tyrimo dalyvių kolektyvinį tapatumo lygmenį ir paskatino sąmoningai tirti save ir savo kultūrą; jie analizavo savo būdą ir kokia kultūra jiems nepriimtina. Įprasminimai kolektyvinio tapatumo lygmeniu paskatino domėtis savo šalies istorija, savo kultūros šaknimis. Tyrimo rezultatai parodė, kad dalyviai suvokė, koks yra jų pačių būdas ir kas jiems nepriimtina kitoje kultūroje, patvirtina Walling et al. (2006) rezultatus. Mokslininkai priėjo prie išvados, kad kelionė į užsienį padidino teigiamą savo kultūros ar šalies vertinimą. Dalyvavimas mainų programose ir kita tarpkultūrinė patirtis sudarė sąlygas tyrimo dalyviams įsisąmoninti savo ir kitų tautiškumą ir aktyvino vieną kolektyvinio tapatumo aspektų. Įgijus konkrečios tarpkultūrinės patirties, kai kuriems studentams keitėsi susiformavę neigiami stereotipai apie islamo šalių žmones ir atsirado noras dalytis savo patirtimi, skleisti savo pažinimą čia Lietuvoje, siekiant bent šiek tiek išplėsti žmonių suvokimą, keisti tam tikras įsigalėjusias nuostatas. Be to, tyrimo dalyviai suprato, kaip jaučiasi atvykėliai Lietuvoje, kad Lietuva dar nėra labai tolerantiška šalis, ypač labai skirtingų kultūrų žmonėms, padidėjo jų empatija kitataučių atžvilgiu, noras padėti.

Tarpkultūrinė patirtis palietė visus tapatumo lygmenis ir tai pagrindžia šių lygmenų svarbą ir patirties reikšmę kuriant tapatumą. Įprasminimo analizė parodė, kad tyrimo dalyviai tarpkultūrinę patirtį įprasmino kiekvienu iš tapatumo lygmenų bei atskleidė praeities ir dabarties ryšius, sukurdami vientisumo ir prasmės gyvenime pojūtį, o tai ir yra psichologinio tapatumo esmė.

Vieną iš ribotumų galima įvardyti šio darbo rezultatų apibendrinimą visiems studentams dėl mažo tiriamųjų skaičiaus – tyrime dalyvavo 11 dalyvių. Maža imtis yra vienas iš kokybinių tyrimų trūkumų, tačiau suteikia nuodugnesnės tiriamo objekto analizės galimybę.

Kitas trūkumas – atliekant tiriamųjų atranką neatsižvelgta į laikotarpį po grįžimo iš užsienio dalyvavus mainų programoje, nes gali būti, kad tam tikrus patirties aspektus individas gali įvertinti tik įvykus adaptacijai grįžus į savo šalį.

Dar vienas tyrimo trūkumas yra susijęs su tiriamųjų atranka. Vienas iš pasirinktų atrankos kriterijų – dalyvavimas mainų programoje. Visi dalyviai įvykdė šį kriterijų, tačiau dalis jų turėjo papildomos laikino gyvenimo užsienyje patirties. Planuojant kitą tyrimą rekomenduojama atkreipti į tai dėmesį ir apgalvoti tiriamųjų atrankos kriterijus, galimą moderatorių poveikį bei atsižvelgti į laiką, praėjusį po grįžimo į savo šalį.

Rekomendacijos

Socialiniams darbuotojams, konsultuojantiems psichologams, kitiems darbuotojams, dirbantiems su mainų programose dalyvaujančiais studentais, svarbu atkreipti dėmesį į:

1. tris esminius tapatumo aspektus – asmeninį, santykių, kolektyvinį ir padėti studentams integruoti šiuos aspektus į vientiso tapatumo patyrimą;
2. tarpkultūrinės patirties įprasminimą, siejant ją su asmeniniu augimu, tikslais, galimybėmis ir žiniomis, įgytomis dalyvaujant mainų programoje;
3. paramą grįžusiems studentams, kad jie galėtų greičiau įveikti adaptacinius sunkumus namų kultūroje, pvz., suburti grupes, kuriose studentai galėtų pasidalyti grįžimo į namų kultūrą patirtimi.

LITERATŪRA

Anderson, K. 2008. *Who am I? The experience of subjective identity*. Ph. D. Thesis, Swinburne University of Technology.

Antinienė, D. 2002. Asmens tautinio tapatumo tapsmas: sociopsichologinės šio proceso interpretacijos, *Sociologija*, 2: 100–107.

Antinienė, D. 2011. *Lietuvos akademinio jaunimo tautinis tapatumas: mokslo monografija*. Kaunas: Technologija.

Antinienė, D.; Lekavičienė, R. 2012. Tautinio tapatumo raiškos ir raidos tendencijos studentų populiacijoje, *Pedagogika*, 107: 92–101.

Antinienė, D.; Merkys, G. 2007. Structure and Expression of Students' Attitudes Reflecting National Identity, *Socialiniai mokslai*, 1(55): 22–33.

Arnett, J. J. 2002. The Psychology of Globalization, *American Psychologist*, 57(10): 774–783.

Arnett, J. J. 1998. Learning to stand alone: The contemporary American transition to adulthood in cultural and historical context, *Human Development*, 41: 295–315.

Arnett, J. J. 2004. *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. New York: Oxford University Press.

Arnett, J. J. 2007. Suffering, selfish slackers: Myths and reality about emerging adults, *Journal of Youth and Adolescence*, 36: 23–29.

Arnett, J. J. 2010. *Adolescence and emerging adulthood: A cultural approach (4th ed.)*. Boston: Prentice Hall.

- Bauer, J. J.; McAdams, D. P. 2004. Growth goals, maturity, and well-being, *Developmental Psychology*, 40: 114–127.
- Brewer, M. B. 1991. The social self: On being the same and different at the same time, *Personality and social psychology bulletin*, 17(5): 475–482.
- Brewer, M. B.; Gardner, W. 1996. Who is this „we“? Levels of collective identity and self-representations, *Journal of Personality and Social Psychology*, 71: 83–93.
- Brown, J.; Brown, L. 2013. The international student sojourn, identity conflict and threats to well-being, *British Journal of Guidance & Counselling*, 41(4): 395–413.
- Brown, L. 2008. The incidence of study-related stress in international students in the initial stage of the international sojourn, *Journal of Studies in International Education*, 12(1): 5–28.
- Brown, L.; Holloway, I. 2008. The initial stage of the international sojourn: Excitement or culture shock?, *British Journal of Guidance and Counselling*, 36(1): 33–49.
- Brubaker, R.; Cooper, F.; 2000. Beyond ‘identity’, *Theory and society*, 29: 1–47.
- Chen, S.; Boucher, H.; Tapias, M. P. 2006. The relational self revealed: integrative conceptualization and implications for interpersonal life, *Psychological bulletin*, 132(2):151–179.
- Christofi V. 2003. *Returning home and Leaving Again: A Phenomenological Investigation of a Sojourner's Experience*. Ph.D thesis, University of Tennessee. Prieiga internetu http://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3414&context=utk_graddiss. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 3 d.]
- Cote, J. 2006. Identity studies: How close are we to developing a social science of identity? – An appraisal of the field, *Identity*, 6(1): 3–25.
- Erikson, E. H. 1959. *Identity and the life cycle*. Psychological Issues 1. New York: International Universities Press.
- Hammack, P. L. 2008. Narrative and the cultural psychology of identity. *Personality and Social Psychology Review*, 12(3): 222–247.
- Hermans, H. J.; Dimaggio, G. 2007. Self, identity, and globalization in times of uncertainty: a dialogical analysis. *Review of General Psychology*, 11(1): 31–61.
- Juškevičienė 2007. *Tautinis identitetas: europinis kontekstas ir ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas*, Vilniaus pedagoginis universitetas. Prieiga internetu <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070816_174859-26653/DS.005.0.01.ETD> [žiūrėta 2014 m. lapkričio 4 d.]
- Kollar, D. 2006. *Perpetual sojourning: An interpretive phenomenological study of latest re-entry*. PH D thesis. University of British Columbia.
- Legkauskas, V. 2000. Tapatumo būvių ir socialinės adaptacijos mokykloje rodiklių ryšys, *Psichologija*, 22: 54–63.
- Macias Gómez-Estern, B.; De la Mata Benítez, M. L. 2013. Narratives of migration: Emotions and the interweaving of personal and cultural identity through narrative, *Culture & Psychology*, 19(3): 348–368.
- McAdams, D. P. 2011. Narrative identity, in *Handbook of identity theory and research*, ed. V. L. Vignoles. New York, NY: Springer, 99–115.
- McAdams, D. P.; Cox, K. S. 2010. Self and identity across the life span, *The handbook of life-span development*. John Wiley & Sons, Inc.
- McAdams, D. P.; McLean, K. C. 2013. Narrative identity, in *Current Directions in Psychological Science*, 22(3): 233–238.
- McAdams, D. P.; Pals, J. L. 2006. A new Big Five: fundamental principles for an integrative science of personality. *American Psychologist*, 61(3): 204–217.
- McLean, K. C.; Pratt, M. W. 2006. Life's little (and big) lessons: identity statuses and meaning-making in the turning point narratives of emerging adults. *Developmental Psychology*, 42(4): 714–722.

- McLean, K. C.; Thorne A. 2001. *Manual for coding meaning making in self defining memories*, University of California. Prieiga internetu <<http://people.ucsc.edu/~avril/PDFs/Pdf.11.pdf>> [žiūrėta 2014 m. lapkričio 4 d.]
- McLean, K. C.; Thorne, A. 2003. Late adolescents' self-defining memories about relationships, *Developmental Psychology*, 39(4): 635–645.
- Oishi, S. 2010. The psychology of residential mobility implications for the self, social relationships, and well-being, *Perspectives on Psychological Science*, 5(1): 5–21.
- Ritchie, R. A.; Meca, A.; Madrazo, V. L.; Schwartz, S. J.; Hardy, S. A.; Zamboanga, B. L.; Weisskirch, R. S.; Kim, S. Y.; Krauss Whitbourne, S.; Ham, L. S.; Lee, R. M. 2013. Identity dimensions and related processes in emerging adulthood: helpful or harmful?, *Journal of Clinical Psychology*, 69(4): 415–432.
- Schildkraut, D. J. 2007. Defining American Identity in the Twenty First Century: How Much „There“ is There?, *Journal of Politics*, 69(3): 597–615.
- Schwartz, S. J.; Zamboanga, B. L.; Luyckx, K.; Meca, A.; Ritchie, R. A. 2013. Identity in Emerging Adulthood Reviewing the Field and Looking Forward, *Emerging Adulthood*, 1(2): 96–113.
- Schwartz, S. J.; Zamboanga, B. L.; Weisskirch, R. S.; Wang, S. C. 2010. The relationships of personal and cultural identity to adaptive and maladaptive psychosocial functioning in emerging adults, *The Journal of social psychology*, 150(1): 1–33.
- Sedikides C.; Gaertner L. 2001. A Homecoming to the Individual Self in *Individual self, relational self, collective self*, eds Sedikides & Brewer, 7–23.
- Sedikides, C.; Gaertner, L.; Luke, M. A.; O'Mara, E. M.; Gebauer, J. E. 2013. Chapter five-a three-tier hierarchy of self-potency: individual self, relational self, collective self, *Advances in Experimental Social Psychology*, 48: 235–295.
- Smith, P. B. 2011. Cross-Cultural Perspectives on Identity in *Handbook of identity theory and research*, ed V. L. Vignoles, New York: Springer, 249–266.
- Sussman, N. M. 2002. Sojourners to Another Country: The Psychological Roller-Coaster of Cultural Transitions, *Online Readings in Psychology and Culture*, 8(1). Prieiga internetu: <<http://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1067&context=orpc>> [žiūrėta 2014 m. lapkričio 1 d.]
- Sussman, N. M. 2011. Working Abroad and Expatriate Adjustment: Three Disciplinary Lenses for Exploring the Psychological Transition Cycle of International Employees, *Social and Personality Psychology Compass*, 5(7): 393–409.
- Syed, M.; Azmitia, M. 2008. A narrative approach to ethnic identity in emerging adulthood: Bringing life to the identity status model, *Developmental Psychology*, 44: 1012–1027.
- Tavernier, R.; Willoughby, T. 2012. Adolescent turning points: the association between meaning-making and psychological well-being, *Developmental Psychology*, 48(4): 1058.
- Thompson, C. L.; Christofi, V. 2006. Can you go home again? A phenomenological investigation of Cypriot students returning home after studying abroad, *International Journal for the Advancement of Counselling*, 28(1), 21–39.
- Turken S.; Rudmin F. W. 2013. On Psychological Effects of Globalization: Development Of a Scale of Global Identity, *Psychology & Society*, 5(2): 63–89.
- Vaičiulienė, A. 2001. *Asmenybės tapatumo įvertinimas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Vignoles, V. L.; Regalia, C.; Manzi, C.; Gollledge, J.; Scabini, E. 2006. Beyond self-esteem: influence of multiple motives on identity construction, *Journal of personality and social psychology*, 90(2): 308.
- Vignoles, V. L.; Schwartz, S. J.; Luyckx, K. 2011. Introduction: Toward an integrative view of identity in *Handbook of identity theory and research*, ed Vignoles, V. L., New York: Springer, 1–27.
- Walling, S. M., Eriksson, C. B., Meese, K. J., Ciovica, A., Gorton, D., Foy, D. W. 2006. Cultural identity and reentry in short-term student missionaries, *Journal of Psychology & Theology*, 34(2): 153–164.

Ward, C. A.; Bochner, S.; Furnham, A. 2001. *The psychology of culture shock*, Psychology Press.

Ward, C.; Okura, Y.; Kennedy, A.; Kojima, T. 1998. The U-curve on trial: A longitudinal study of psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transition, *International Journal of Intercultural Relations*, 22(3): 277–291.

Zbarauskaitė, A.; Čekuolienė, D. 2009. Globos namuose gyvenančių paauglių tapatumo formavimasis: biografinio pasakojimo interpretacinė analizė, *Tarptautinis psichologijos žurnalas: Biopsichosocialinis požiūris*, 4, 89–108.

EXPERIENCE OF SUBJECTIVE IDENTITY: CASE OF STUDENTS PARTICIPATING IN EXCHANGE PROGRAMS

Rūta Baltušninkaitė, assoc. prof. dr. Jolanta Sondaitė

Summary

The essence of psychological identity is the sense of unity and meaning. The meaning made up by rethinking past experience creates the sense of unity, continuity and meaning in your life.

The aim of the research is to analyse how students who participated in exchange programs construct their subjective identity at personal, relational and collective levels. Research was conducted with 2 focus groups (11 students) using narrative research and meaning-making analysis. The results show that multicultural experience changes not only students' behaviour at all three levels of identity, but it also has a wider influence on their lives and future plans. Students found that they have a vast variety of possibilities and freedom to choose, that they are responsible for their decisions and behaviour. Students perceive the significance of family and friends; relations with relatives had become closer and more genuine, and more liberal with teachers. Students understood that they have the capability to make changes and improve relations with others. Multicultural experience stimulates students' interest in their own culture, history and increases empathy for foreigners in Lithuania. They found which culture they prefer and why.

Research results may be useful for social workers, counselors, and other personnel working with participants of exchange programs. It is important to draw attention to three main aspects of identity (personal, relational, collective) and help participants to integrate these aspects into a holistic identity experience to enable the sense of unity and meaning in their life. In order to prevent adaptation difficulties of returned students, it is also important to relate their subjective identity with personal growth, goals and future potentiality.

Key words: Subjective identity, levels of identity, meaning-making, narrative analysis, exchange programs.